

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ
ЗАСОБАМИ ПОЕТИЧНОГО СЛОВА»**

Виконала: здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня
вищої освіти
заочної форми здобуття освіти
DO1-M22z групи
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Романюк Юлія Миколаївна

Керівник: **Гордійчук М. С.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

Рецензент: **Мартіна О. В.**,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
початкової освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ В ПЕРІОД ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА.....	7
1.1. Формування звукової культури мовлення – важливе завдання дошкільної лінгводидактики.....	8
1.2. Аналіз чинних програм щодо виховання і розвитку звукової культури мовлення дітей дошкільного віку.....	12
1.3. Розвиток звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку.....	17
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	25
2.1. Методика констатувального експерименту.....	25
2.2. Визначення рівнів сформованості звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку.....	37
РОЗДІЛ III. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	44
3.1. Педагогічні умови формування звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку.....	44
3.2. Система роботи з формування звукової культури мовлення дошкільників.....	52
3.3. Визначення ефективності проведеної роботи щодо формування звукової культури мовлення дошкільників.....	58
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

На сучасному етапі свого розвитку дошкільна освіта спрямована на виконання завдань Базового компонента дошкільної освіти в Україні, згідно з якими одним із напрямків розвитку дитини є мовленнєвий. Освітній напрям «Мовлення дитини» передбачає розвиток мовленнєвої компетентності, яка об'єднує в собі фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність. Добре розвинене мовлення слугує засобом повноцінного спілкування і розвитку особистості дошкільника. А лексика як найважливіша частина мовленнєвої системи має загальноосвітнє і практичне значення. Словник є однією з провідних мовленнєвих характеристик особистості, що формується на етапі дошкільного дитинства. Тому Базовий компонент дошкільної освіти розглядає як кінцеву мету словникового розвитку випускника дошкільного закладу - сформованість у нього мовленнєвої, в тому числі лексичної, компетентності [6].

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, чинні програми розвитку, виховання і навчання дітей спрямовують педагогічні зусилля освітян на формування життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої особистості дитини, яка обізнана зі своїм минулим, теперішнім і майбутнім. Одним із головних завдань, що входить у програму реформування змісту навчання і виховання у період дошкільного дитинства, є мовленнєве виховання особистості. Розвиток і збагачення словникового запасу безпосередньо залежить від умов життя й виховання; індивідуальні особливості тут більш помітні, ніж у будь-якій іншій галузі психічного розвитку. Звідси випливає, що своєчасний і якісний розвиток лексичної компетентності – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти. Проблема словникової роботи з дітьми на етапі дошкільного дитинства досліджувалась у різних напрямках багатьма вченими. Дошкільна дитинство - сенситивний період для розумового, естетичного і морального розвитку дітей, яке проходить максимально ефективно при повноцінному володінні рідною мовою. Чим більш ранньому

віці починається навчання рідної мови, тим вільніше дитина буде нею користуватися в майбутньому.

Базовий компонент дошкільної освіти передбачає сформованість у старшого дошкільника фонетичної компетенції, а саме, «оволодіває чіткою вимовою всіх звуків рідної мови і звукосполучень, відповідно до орфоепічних норм; має розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонemi; оволодіває мовними і немовними засобами виразності та прийомами звукового аналізу слів; усвідомлює звуковий склад рідної мови» [3,с.28].

Формування звукової культури мовлення завжди вважалося одним з ключових питань мовленнєвого розвитку в дошкільному віці. Дослідники загострювали увагу на тому, що одночасно з роботою над правильною вимовою звуків, важливо займатися всіма елементами звукової сторони мови, оскільки для оформлення висловлювання мають велике значення всі компоненти (темп, дикція, сила голосу, інтонація).

Проблема становлення, розвитку та виховання звукової культури мовлення була предметом дослідження вчених різних галузей: фізіологів (О.Іванов-Смоленський, М.Красногорський, І.Павлов), психологів (Л.Виготський, Д.Ельконін, М.Жинкін, Р.Левіна, О.Леонтєв, О.Лурія, М.Швачкін), педагогів (М.Кольцова, Г.Ляміна, М.Фомічова і ін.), лінгвістів (В.Бельтюков, О.Гвоздєв), методистів (В.Городілов, О.Жильцов). У педагогічній і психологічній літературі процес оволодіння дитиною звуковою будовою мови достатньо повно описаний у роботах О. Гвоздева, В.Бельтюкова, А. Салахової, Д. Ельконіна, М. Хватцева, М. Жинкіна, І. Зимньої, Є.Радіної та інших.

Особливості становлення й розвитку словника дітей упродовж дошкільного дитинства вивчали науковці: Л.Алексєєнко-Лемовська, Н.Горбунова, В.Коник, Н.Кудикіна, Н.Луцан, Ю.Ляховська, І.Непомняща, Ю.Руденко, Н.Савельєва. Різні аспекти словникової роботи порушено в дослідженнях лінгводидактів А. Богущ, Є. Тихєєвої, Л. Федоренко. Л. Алексєєнко-Лемовська розглядає процес збагачення словника в умовах театральної-ігрової діяльності; Н. Луцан звертається до потенціалу народних

ігор для розвитку активного та пасивного словника дошкільників; В.Коник досліджує проблему розвитку лексики молодших дошкільників під час їх ознайомлення з природою; Н. Горбунова - розвиток словника у дітей старшого дошкільного віку; Ю.Руденко вказує на освітні можливості української народної казки для збагачення словника дитини експресивною лексикою. Особливостям засвоєння семантики слів, уточнення і розширення значень уже відомих у певному контексті, присвячені праці Н.Гавриш, Н.Кирсти, Ф.Сохіна та ін. Науковцями було визначено зміст та методику збагачення, активізації й уточнення словника. Питанню збагачення словника дітей експресивною лексикою приділялося менше уваги.

Отже, виховання звукової культури мовлення дітей є важливою умовою у подальшому розвитку зв'язного мовлення дошкільника, його комунікативної компетентності в майбутньому. Однак, недостатня розробленість даного питання послужила підставою для визначення теми нашої кваліфікаційної роботи: «Шляхи та напрями формування звукової культури мовлення дітей у період дошкільного дитинства».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування звукової культури мовлення у період дошкільного дитинства та розробці системи роботи щодо педагогічного впливу в умовах закладу дошкільної освіти.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань дослідження:

1. Проаналізувати стан розв'язання проблеми формування звукової культури у психолого-педагогічній науці та практиці.
2. Визначити загальні показники сформованості звуковимови у дітей дошкільного віку за чинними програмами розвитку та виховання дітей.
3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості звукової культури мовлення дітей дошкільного віку.
4. Вивчити роль педагогів та батьків щодо формування звукової культури мовлення у період дошкільного дитинства.

5. Розробити й апробувати експериментальну методику формування звукової культури мовлення у період дошкільного дитинства.

Об'єктом дослідження є процес формування звукової культури мовлення у період дошкільного дитинства.

Предмет дослідження-педагогічні умови формування звукової культури мовлення у період дошкільного дитинства.

Гіпотеза дослідження: формування звукової культури мовлення дітей дошкільного віку буде ефективним, якщо у процесі навчання дотримуватись наступних педагогічних умов: своєчасно здійснювати індивідуальну перевірку звукової культури мовлення у дітей; створювати розвивальне мовленнєве середовище; підбирати ефективні методи і прийоми виховання звукової культури мовлення дітей; враховувати індивідуально-диференційований підхід до кожної дитини.

У процесі дослідження використовувались теоретичні та емпіричні методи. Теоретичні: теоретичний аналіз і синтез, які застосовувались на етапах визначення цілей, предмета, гіпотези і завдань дослідження, а також у розробці програми виховання звукової культури мовлення дітей, в оцінці результатів дослідження. Емпіричні: діагностичні методики, спостереження, анкетування, аналіз календарного плану вихователя з розвитку мовлення, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний); статистичні методи (кількісний і якісний аналіз експериментальних даних). Дослідно-експериментальна база. Дослідження здійснювалось протягом 2022-2023 р.р. на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) Чернівецької області Дослідженням було охоплено 48 (24 + 24) дитини 5-6 - ти років, 4 вихователів, 96 батьків.

Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що уточнено зміст поняття «звукова культура мовлення», розроблено критерії, показники та рівні сформованості у старших дошкільників звукової культури мовлення; розроблено та апробовано систему роботи щодо виховання звукової культури мовлення дітей

старшого дошкільного віку, удосконалено форми і методи роботи педагога в означеному напрямі. Результати даного дослідження можуть бути використані вихователями, які працюють з дітьми старшого дошкільного віку з метою виховання звукової культури мовлення.

Апробація результатів дослідження. Участь у конференціях. «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» .

ВИСНОВКИ

Внаслідок проведеного дослідження ми прийшли до таких висновків: За першим завданням: Проблема формування звукової культури у психолого-педагогічній науці та практиці є досить актуальною і першочерговою. Теоретичними засадами виховання звукової культури мовлення є фонетики, як галузі лінгвістики про звуки мовлення і фонему. Фонема є найменшою мовною одиницею, що розділяє і розпізнає морфеми, слова, їхні форми в мовному потоці. Основними поняттями звукової культури мовлення є: фонема; артикуляція звуків; дикція; орфоепічна правильність мови; висота, сила, тембр та темп мовлення; фонематичний слух дитини; інтонація та засоби її виразності. Важливими акустичними джерелами утворення звуків є: голосове джерело, турбулентне та імпульсивне. Звукова культура формується і розвивається на основі добре розвиненого фонематичного слуху. Під яким розуміється здатність дитини розпізнавати звуки рідної мови чи смислорозрізнявальних комплексів на яких базується звуковий аналіз окремих елементів мовлення. Формування звукової культури мовлення передбачає злагоджену і чітку артикуляцію звуків, правильну їх вимову, сформоване мовленнєве дихання, вміння використовувати достатню гучність голосу, нормальний темп мовлення і різноманітні засоби виразності. За другим завданням:

Проаналізувавши чинні програми розвитку та виховання дитини дошкільного віку «Я у Світі», «Дитина», «Впевнений старт», «Українське дошкільня» визначили загальні показники сформованості звуковимови у дітей дошкільного віку. Звукова культура мовлення дитини старшого дошкільного віку переходить на якісно новий рівень: дитина правильно вимовляє звуки рідної мови, диференціює близькі і схожі звуки, визначає кількість звуків у словах, інтонаційно виокремлює певний звук з-поміж інших під час ігрових вправ, знає, що слова складаються зі звуків, здатна аналізувати звуковий склад мови. Удосконалюється фонематичний слух, слухова увага, мовленнєве дихання, артикуляційний апарат, фонематичне сприймання. Розвинений

фонематичний слух сприяє правильній диференціації близьких фонем. Дитина поступово оволодіває оптимальним темпом мовлення, розрізняє на слух наявність певного звука, уміє добирати слова на зазначений звук, виділяти перший і останній звук у слові, визначати та інтонувати звук, що найчастіше зустрічається у словах, віршах, утішках тощо Дитина легко помічає і виправляє помилки у мовленні інших та власному, помічає неправильну вимову звуків.. Спостерігаються поодинокі випадки неправильної вимови деяких звуків, зокрема «р», «ж», «ч» але в більшій мірі це явище пов'язано із зміною молочних зубів. За третім завданням: Опрацювавши наукові джерела визначено критерії та показники рівнів сформованості звукової культури мовлення у дітей старшого дошкільного віку: правильна звуковимова (дитина слухає і коригує свою звуковимову, вловлює спільне та відмінне у фонемах, добирати 2–3 слів з однаковим звуком, оволодіває правильною вимовою); спотворена вимова (малята спотворюють звуки, внаслідок неправильної укладки артикуляційних органів); відсутність звука в мовленні дитини (пропускання звука у словах). заміна одного звука іншим (використання звуків-замінників).

Отримані дані констатувального експерименту уможливили виокремлення наступних рівнів звуковимови дітей: низького, середнього та високого. Було встановлено, що 73 % дітей мають високий рівень звуковимови (діти правильно вимовляють усі звуки, вони розпізнають їх у словах); 21 % - середній рівень звуковимови (окремі звуки дитина спотворює, або використовує звуки-замінники); 6 % - низький рівень звуковимови (діти не вміють вимовляти звук, або пропускають його у словах). Було встановлено, що звукова культура мовлення переходить на новий рівень, в основному діти правильно вимовляють звуки рідної мови, диференціюють близькі й схожі звуки, визначають кількість звуків у словах, інтонаційно виокремлюють кожен звук з поміж інших, визначають кількість звуків у словах. Однак частина дітей має недоліки у звуковимові, тому по відношенню до даною категорією дітей має бути розроблена система роботи по вихованню правильної звуковимови. За

четвертим завданням: Нами визначено роль педагогів та батьків щодо формування звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку.

Анкетування вихователів дало нам наступні результати: майже всі опитані вихователі створюють розвивальне мовленнєве середовище для виховання у дітей звукової культури мовлення; систематично застосовують індивідуальний та диференційований підходи до дітей після індивідуальної перевірки стану їх звуковимови; у освітньому процесі активно використовують дидактичні ігри та вправи, усну народну творчість, проводять рухливі ігри з дітьми, де є звуконаслідувальні слова, використовують малі жанри фольклору. Однак, не всі педагоги використовують зазначені методи роботи з дітьми, надаючи перевагу лише дидактичним іграм та вправам.

Отримавши дані анкетування вихователів ми можемо говорити про їхню цілеспрямовану роботу у вихованні звукової культури дітей дошкільного віку, але потребує подальшого удосконалення ширший вибір методів та прийомів щодо формування даної якості у дітей в умовах закладу дошкільної освіти. Анкетування батьків дало нам наступні результати: більшість батьків активно спілкуються з дітьми і заохочують їх до вимови звуків, використовують художню літературу, ігри на звуконаслідування, інколи малі фольклорні жанри, однак з'ясувалося, що 45 % батьків не звертають належної уваги на стан звуковимови своїх дітей. Обмежуються лише виправленням вимови спотвореного звука, але не проводять з дитиною відповідної роботи на правильну його постановку. Корекційно-виховну роботу покладають на дошкільний заклад. Здійснивши практичне дослідження нашої проблеми, ми можемо констатувати, що взаємодія закладу дошкільної освіти і сім'ї сприятиме формуванню звукової культури мовлення у дітей. За п'ятим завданням: Розроблено й апробовано експериментальну методику формування звукової культури мовлення у період дошкільного дитинства. Започатковуючи формувальний експеримент, нами виділено та обґрунтовано педагогічні умови виховання звукової

культури мовлення у старших дошкільників: здійснення своєчасної індивідуальної перевірки звуковимови у дітей; створення розвивального мовленнєвого середовища; підбір ефективних методів і прийомів виховання звукової культури мовлення дітей; врахування індивідуально-диференційованого підходу до дитини; використання малих фольклорних жанрів.

Визначено два напрямки роботи з дітьми щодо удосконалення даної якості: розвиток фонематичного слуху та формування правильної звуковимови. Система роботи включала методи та прийоми виховання звуковимови у старших дошкільників. Серед них ігри та вправи на звуконаслідування та диференціацію звуків, рухливі ігри; казки та оповідання зі звуконаслідуванням, заучування віршів, чистомовок, скоромовок, розглядання картинок тощо. До прийомів належать: зразкова мова вихователя, постановка звуків, повторення правильної звуковимови, показ, імітація. Нами підготовлені виступи на педагогічній раді та батьківських зборах, розроблені методичні рекомендації вихователям та пам'ятки для батьків. На етапі контрольного експерименту здійснено порівняльний аналіз рівнів сформованості правильної звуковимови у дітей. Дітей, які володіють високим рівнем правильної звуковимови у експериментальній групі збільшилося на 13%, в контрольній - тільки на 5%; дітей із середнім рівнем у експериментальній групі зменшилось на 9%, у контрольній – на 3%. Зважаючи на те, що після формувального експерименту залишився відсоток дітей з низьким рівнем, засвідчує, що з цими дошкільниками потрібно продовжувати індивідуальну роботу з формування правильної звуковимови. Педагоги стали використовувати різноманітні методи та прийоми у роботі з дітьми, керуватися виділеними нами педагогічними умовами. Зросла обізнаність і зацікавленість батьків звуковимовою своїх дітей, виникло бажання контролювати своє мовлення і мовлення своїх дітей.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують висунуту нами гіпотезу про те, що виділені нами педагогічні умови виявились ефективними. Викладені у дослідженні результати не розглядаються як вичерпні, такі, що повністю вирішують проблему формування звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку. Перспективними залишаються такі аспекти проблеми, як вивчення передумов формування звукової культури мовлення у дітей, становлення фонетичної компетенції у дошкільників раннього (молодшого, середнього) віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А. М. Оптимізація мовленнєвого самовираження старших дошкільників: методичний посібник для вихователів, батьків та студентів дошкільних відділень педагогічних вузів. Ніжин : Видавництво НДУ ім. Миколи Гоголя, 2018. 63 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти України: наук. кер. А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук. ; авт. кол. : Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долина О. П., Ільченко Т. С. К., 2012. 26 с.
3. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля»; за заг. ред. О.В. Низьковської. 256 с.
4. Богущ А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах : підруч. для студ. вищ. навч. закл.; М-во освіти і науки України. 2-ге вид., доповн. і переробл. Київ : Слово, 2014. 437 с.
5. Богущ А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підр. Київ : Вища школа, 2017. 542 с.
6. Богущ А. М., Орланова Н.П., Зеленко Н.І та ін. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. Київ : Вища школа, 1992. 413 с.
7. Богущ А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Київ : Слово, 2014. 374 с .
8. Богущ А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2018. 343 с.
9. Богущ А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньомовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 304 с.
10. Борова В. Є. Звуковий лад української мови – лінгводидактичні засади виховання звукової культури мовлення дошкільників. Науковий вісник:

- Збірник наукових праць. Південно-український державний педагогічний інститут імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2001. Випуск 3–4. С.75-77.
11. Гавриш Н. В., Лінник О. О., Губанова Н. В. Сучасне заняття в дошкільному закладі : навчально-методичний посібник. Луганськ : Альма-матер, 2017. 496 с.
 12. Гавриш Н.В., Панасюк Т. В. та ін. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку; за заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
 13. Дитина: освітня програма для дітей від 2 до 7 років / Г.В.Беленька, О.Л.Богініч, Н.І.Богданець-Білоskalенко та ін. ; наук. кер. В.О.Огнев'юк. Київ, 2016. 304 с.
 14. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення. Харків : ОВС, 2002.
 15. Дошкільна лінгводидактика : хрестоматія., навч. посібник для студентів вищих педагогічних закладів / Упоряд. : Богущ А. М. Частина 1 та 2. Київ : Видавничий дім « Слово», 2015. 720 с.
 16. Журова Н. С. Вчимося говорити правильно : програма занять з розвитку мовного наслідування для дітей від 1 до 3 років. Київ : Ексмопрес, 2001. 62 с.
 17. Крутій К. Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація. 2-ге вид. Запоріжжя: ТОВ « ЛПС « ЛТД, 2006. 168 с.
 18. Крутій К. Л. Формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку: Монографія. Запоріжжя : ЛПС, 2004.
 19. Лучкіна Л. В. Мовна й мовленнєва підготовка майбутніх учителів технічних дисциплін у світлі теорії мовленнєвої діяльності // Педагогіка і психологія. 1999. №4 (25). С. 112–116.
 20. Луцан Н. І. Місце вербальних ігор у мовленнєвому розвитку дошкільників. Актуальні проблеми дошкільного виховання. Міжвузівський зб. наук. пр. Рівне, 1997. С.112-117.

21. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників): навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). Вид. 3-є, перер. та доп. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 312 с.
22. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2003. 311 с.
23. Миропольська Н. Є. Поетика в процесі виховання художньої культури дітей // Освіта на Луганщині. 2001. № 2. С. 43–46.
24. Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / наук. кер. проекту: В.О. Огнев'юк; наук. ред.. Г.В. Беленька; авт.. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, В.М. Вертугіна та ін. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 352 с.
25. Мовленнєвий розвиток дітей. URL: <http://doshkolenok.kiev.ua/rechevoe-razvitie/49-movlennevy-rozvytok>.
26. Моніторинг досягнень дітей дошкільного віку згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти: методичний посібник / за заг. ред. Т. В. Киричук, О. М. Кулик, Н. М. Шаповал. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 272 с.
27. Навчання дітей дошкільного віку рідної мови : навчальний посібник / уклад. Л.В. Іщенко. Умань : ПП «Жовтий», 2018. 138 с.
28. Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 352 с.
29. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [нова редакція]. У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. та ін. наук. кер О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕРУкраїна», 2014. 452 с.
30. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М.,

- Артемова Л.В. [та ін.]; наук. кер. О.Л.Кононко. Київ : ТОВ МЦФЕР. Україна. 2014. 452с.
31. Програма «Світ дитинства». Комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів /О. М. Байєр, Л. В. Батліна, А. М. Богуш та ін.; наук. кер. А.М. Богуш; заг. ред. Л.В. Батліна. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с.
 32. Рібцун Ю. В. Формування фонологічного компоненту мовленнєвої діяльності у дітей за умов нормального та порушеного онтогенезу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. 2012. № 22. Київ : С. 219– 222.
 33. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. Львів-Краків-Париж. 1993.
 34. Саприкіна О.В. Розвиток мовлення дітей раннього віку: комплект матеріалів для занять з дітьми раннього віку. Київ : ТОВ «Ранок», 2009.
 35. Соботович Є. Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Теорія і практика сучасної логопедії. Вип. 1. Київ : Актуальна освіта, 2004. С.7–35.
 36. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. Дефектологія. 2003. №2. С.2-11.
 37. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ, 1970. С. 154.
 38. Трифонова О. С. Виховання звукової культури мовлення дітей середнього дошкільного віку. Монографія. Одеса : СВД Черкасов, 2008.
 39. Тарасова О. С. Ігрові заняття з дітьми з 3-го року життя. Харків, вид. «Основа», 2014, 159 с. 54.
 40. Тарасова О. С. Сенсорний розвиток дітей 3-го року життя. Харків : Основа, 2014. 144 с. 99 .
 41. Тріщун Н. А. Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку. Ржищів, 2013. 44 с.

42. Трикоз С. В. Теоретичні засади сенсорного розвитку дошкільників. Гуманізація навчально-виховного процесу. Слов'янськ, 2000. Вип.7. С. 121–125.
43. Теорія і практика сучасної логопедії: Зб. наукових праць: Вип. 4. Київ : Актуальна освіта, 2007. 166 с.
44. Трифонова О. С. Виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку. Науковий вісник. Південно-український державний педагогічний інститут. Одеса, 1997. Випуск 1. С. 17-21.
45. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. Київ : Марич, 2009. 232 с. 52.
46. Томан І. Мистецтво говорити: Пер. з чес. Київ : Політвидав України, 1990. 223 с
47. Трифонова О. С. Виховання звукової культури мовлення дітей середнього дошкільного віку : монографія; Південно-науковий центр АПН України. Одеса, 2018. 207 с.
48. Трифонова О. С. Реалізація ідей А. М. Богущ щодо виховання звукової культури мовлення в дошкільників. Дошкільна освіта. 2014. № 4. С. 38–42.
49. Шиліна Н. Є. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі: дис. ... канд. пед.наук: 13. 00. 02 / Шиліна Наталія Євгеніївна. Одеса, 2003. 321 с.
50. Шинкаренко В. Програма Я у Світі вже у світі. Дошкільне виховання. 2009. № 1. С. 3–4.
51. Шляхи та напрями формування звукової культури мовлення дітей у період дошкільного дитинства.URL: http://yaneuch.ru/cat_16/shlyahi-tanapryami-formuvannya-zvukovo.
52. Шевченко Г. П. Духовність особистості в контексті космічного феномена людини // Вісник Луган. держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. 2005. № 8 (28). С. 3–7.
53. Юсов Б. Принципи побудови інтегрованих поліхудожніх програм з образотворчого мистецтва // Мистецтво та освіта. 2016. № 3. С. 40–41.

54. Юрченко Н. Ф. Розвивальні ігри з водою та піском. Харків : Основа, 2010, 207 с. 61.
55. Яловська О. О. Пальчики дошкільнят : розвиваємо руку – розвиваємо мозок. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 218 с.
56. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова та ін.; наук. кер. О.Л.Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР- Україна», 2019. 488с.
57. Якименко С. І. Абетка. Вчимося читати. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. 32 с.